

Please note! This is a self-archived version of the original article.

Huom! Tämä on rinnakkaistalenne.

To cite this Article / Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Miettinen, E-M. & Rämö, S. (2021) Kestävä kädenjälki : Toivo, toiminta ja ihmisenä kasvu kestävämmän ammattikorkeakoulun ja yhteiskunnan edistäjänä. TAMK-konferenssi – TAMK Conference 2021. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisu, Erillisjulkaisu, s. 81-88.

URL: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7266-55-7>

*Eeva-Mari Miettinen, sosiaalialan lehtori YTM, Hyvinvointi- ja terveysteknologia, TAMK
Sirkku Rämö, sosionomi, TAMKin alumni*

KESTÄVÄ KÄDENJÄLKI

Toivo, toiminta ja ihmisenä kasvu kestävämmän ammattikorkeakoulun ja yhteiskunnan edistäjänä

Asiasanat: kestävä kehitys, ammattikorkeakoulu, hyvinvointi, ympäristöahdistus

Ammattikorkeakoulut ovat luoneet kestäväen kehityksen ja vastuullisuuden ohjelman sekä sitoutuneet monin tavoin kehittämään toimintansa kestävyyttä ja vastuullisuutta. Opiskelijoiden, henkilöstön ja ammattikorkeakouluorganisaation yhteinen kädenjälki voi edistää kestäväen kehityksen periaatteita ja luoda hyvinvointia niin ammattikorkeakoulun sisällä kuin laajemmin yhteiskunnassa. Ympäristöongelmien ja mielen hyvinvoinnin yhteyden huomioiminen on tärkeää. Ammattikorkeakouluilla on runsaasti mahdollisuuksia vaikuttaa niin ympäristöongelmien juurisyihin kuin lievittää opiskelijoiden kokemaa ympäristöahdistusta tarjoamalla toimintamahdollisuuksia ja tukemalla toimijuutta ja toivoa.

Ammattikorkeakoulut ovat viime aikoina alkaneet kiihtyvästi kehittää toimintansa kestävyyttä ja vastuullisuutta. Yhtenä vastauksena globaaleihin kestävyysaasteisiin suomalaiset ammattikorkeakoulut ovat laatineet yhdessä kestäväen kehityksen ja vastuullisuuden ohjelman (Arene 2020). Ohjelmassa, ja myös eri ammattikorkeakoulujen strategioissa korostetaan globaalia vastuullisuutta (ks. esim. TAMK 2020). Vastuullisuus edellyttää laajaa ymmärrystä ammattikorkeakoulusta (ks. Heikkinen & Kukkonen 2019) ja ekososiaalisen sivistyksen sisäistämistä. Tässä on keskeistä kriittinen ajattelu, vastuuntunto, taito pohtia yhteiskuntaan ja maailmaan vaikuttavia kysymyksiä sekä oman ajattelun, toiminnan ja luontosuhteen jatkuva reflektointi (Salonen 2012; Värri 2018). Osana ammattikorkeakoulujen vastuullista toimintaa haluamme nostaa esiin myös ympäristöongelmien ja mielen hyvinvoinnin yhteyden.

Yleinen esimerkki ympäristöongelmien vaikutuksista hyvinvointiin on ympäristöahdistus. Ammattikorkeakoulut voivat paitsi vaikuttaa toiminnallaan ympäristöahdistusta aiheuttaviin tekijöihin, myös lievittää ympäristöahdistusta yksilötasolla ja ihmisten välisessä toiminnassa. Henkilöstön ja opiskelijoiden hyvinvoinnista huolehtiminen näyttäytyy myös ammattikorkeakoulun kriittisenä menestystekijänä 2020-luvulla (TAMK 2020).

Ammattikorkeakoulut tulevaisuuden rakentajina

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry julkaisi marraskuussa 2020 kestävän kehityksen ja vastuullisuuden ohjelman **Kestävä, vastuullinen ja hiilineutraali** ammattikorkeakoulu. Ohjelmassa tuodaan esiin ammattikorkeakoulujen yhteinen tavoite pienentää oman toiminnan jalanjälkeä ja kasvattaa kädenjälkeään. Jalanjäljen pienentämisellä tarkoitetaan suuntaamista kohti hiilineutraaliutta, kun taas kädenjäljellä viitataan kestävämmän tulevaisuuden rakentamiseen ja toiminnan vaikuttavuuteen.

Ohjelmassa kestävyuden kädenjälkeä pyritään kasvattamaan koulutuksen sekä TKI-toiminnan tuottamalla osaamisella. Ohjelmassa korostetaan ja pyritään konkretisoimaan ammattikorkeakoulujen sekä niistä valmistuvien roolia kamppailussa ilmastonmuutoksen torjumiseksi, luonnon monimuotoisuuden säilymiseksi sekä ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä tulevaisuuden aikaansaamiseksi. Kaikki Suomen ammattikorkeakoulut ovat sitoutuneet tähän ohjelmaan. (Arene 2020, 3–5; 10.)

Heikkinen ja Kukkonen (2019) ovat nostaneet esiin laajan näemyksen ammattikorkeakoulusta. Sen mukaan työelämätarpeisiin vastaamisen rinnalle nousee myös ammattikorkeakoulun tehtävä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäjänä, ekososiaalisen sivistyksen tuottajana ja ekokriisien ennaltaehkäisijänä. (Heikkinen & Kukkonen 2019, 272.) Koulutuksen tehtävänä on ammatillisen

kehittymisen lisäksi myös laajemman sivistyksen saavuttaminen ja ihmisenä kasvaminen (Sitra 2019, 4).

2020-luvulla koulutuksensa saavat opiskelijat voivat olla työelämässä vielä jopa 2070-luvulla. Globaali pandemia on osoittanut konkreettisesti, kuinka nopeita ja valtavia muutoksia työelämän toimintaympäristöissä saattaa tapahtua. Ammattikorkeakoulujen vastuullisuusohjelmassa tuodaan esiin tavoite turvata perusta inhimilliselle kehitykselle, hyvinvoinnille ja sopeutumiskyvylle muuttuvassa maailmassa (Arene 2020, 5). Ammattikorkeakouluista voidaan ajatella lähitulevaisuudessa valmistuvan laaja-alaisesti sivistyneitä ammattilaisia, joiden ammatilliseen osaamiseen on integroitu kestävän kehityksen näkökulma (Arene 2020, 6).

Ympäristöahdistuksesta globaaliin vastuullisuuteen ja voimavaroihin

Keväällä 2019 Nyyti ry, Suomen mielenterveys ry ja Tunne ry toteuttivat ympäristöahdistusta käsittelevän nettikyselyn. Tuloksissa käy ilmi, että kyselyyn vastanneista korkeakouluopiskelijoista 80 % ilmaisi sanan ympäristöahdistus kuvaavan omia tuntemuksiaan vähintään jossain määrin. Yli puolet vastaajista kertoi sen kuvaavan tuntemuksiaan jopa melko hyvin tai erittäin hyvin. Ympäristöahdistus näyttäisi olevan korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa varsin yleistä. (Rämö 2020.)

Ympäristöahdistus-termillä voidaan kuvata laajasti erilaisia vaikeaksi koettuja tunteita ja mielentiloja, jotka ovat kiinteässä yhteydessä ympäristöongelmiin ja yksilön tietoisuuteen niistä (Pihkala 2018, 32; Pihkala 2019, 4). Kaiken kaikkiaan korkeakouluopiskelijoiden psyykkiset ongelmat ovat lisääntyneet vuosituhannen alusta alkaen, ja yksi psyykkisen oireilun osa-alue on ahdistus (Kunttu, Pesonen & Saari 2016, 36). Ympäristöahdistus voidaan lähtökohtaisesti nähdä luonnollisena reaktiona ympäristön tilaan, mutta on myös hyvä huomioda, että pitkittyessään ahdistuksella

on lukuisia kielteisiä vaikutuksia hyvinvointiin. Se voi esimerkiksi vaikuttaa rajoittavasti toimintakykyyn ja ajatteluun. Ympäristöahdistus voi myös aiheuttaa erilaisia lamaantumisen, kieltämisen ja toivottomuuden tiloja. (Weintrobe 2013, 36–39; Pihkala 2019, 2, 10.) Erityisesti opiskelijoiden kohdalla nämä haitalliset vaikutukset voivat johtaa pahimmillaan hyvinkin kauaskantoisiin vaikutuksiin, mikäli ne myötävaikuttavat opintojen venymiseen tai keskeytymiseen tai heikentävät opiskelijan yhteiskunnallista toimintakykyä.

Ympäristöahdistuksessa voidaan nähdä myös voimavaraluonnetta. Se voi kääntää ihmisen huomiota enemmän ympäröivään maailmaan sekä motivoida toimintaan ja kriittiseen ajatteluun. (Ojala 2016, 45; Pihkala 2018, 37.) Korkeakouluopiskelijoiden tuottamien vastausten mukaan ympäristöahdistuksen lievittämisessä korostuu viisi toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevaa teemaa: **toiminta, tieto, tunteiden käsittely, tuki ja toivo**. Kaikkien näiden teemojen taustalla on nähtävissä vahva tarve rakenteelliselle työlle ympäristöahdistuksen lievittämiseksi. (Rämö 2020, 54.) Kiinnittämällä huomiota näihin edellä mainittuihin teemoihin, ammattikorkeakoulun kestävää kädenjälkeä voidaan vahvistaa niin toimija- kuin organisaatiotasolla. Kädenjäljen kasvattaminen voi ehkäistä ja lievittää opiskelijoiden kokemaa ympäristöahdistusta.

Ammattikorkeakouluilla yhteiskunnallisina toimijoina ja toimintaympäristönä on runsaasti potentiaalia ahdistuksen kääntämisessä voimavaraksi. Ammattikorkeakoulut voivat vaikuttaa systeemisten, globaalien ympäristöongelmien juurisyihin sekä tarjota opiskelijoille mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja monipuoliseen toimijuuteen. Kaiken kaikkiaan, pohdittaessa ammattikorkeakoulujen vastuullisuustavoitteita ja -ohjelmaa yhdessä opiskelijoiden ympäristöahdistuksen lievittämistä koskevien teemojen kanssa, voidaan löytää useita yhtymäkohtia.

Ammattikorkeakoulu käytäntölähtöisenä ja -läheisenä TKI-toimijana mahdollistaa monipuolista **toimintaa**, jossa huomioidaan laajan ymmärryksen mukainen globaalin vastuun arvoperusta. Ammattikorkeakouluopiskelijoille avautuu monipuolisia mahdollisuuksia osallistua merkityksellisellä tavalla ympäristöongelmien lievittämiseen ja ratkaisemiseen. Samalla avautuu mahdollisuus nähdä muiden opiskelijoiden, henkilöstön ja koko organisaation sekä työelämäyhteistyökumppaneiden toimintaa ympäristöongelmien ratkaisemiseksi, mikä voi osaltaan luoda toivoa ja lievittää ympäristöahdistusta.

Luotettavan **tiedon** merkitys on keskeistä, ja vahvan tietopohjan ja moninäkökulmaisen ymmärryksen luominen sopii hyvin ammattikorkeakoulun toimintaan. Arenen (2020, 6) ohjelmassa luvataan, että koulutus tuottaa osaajia, jotka osaavat edistää kestävästä kehitystä työelämässä ja yhteiskunnassa. Kaikilla valmistuneilla on ohjelman mukaan omaan erityisalaan liittyvän osaamisen lisäksi vähintään perustiedot kestävästä kehityksestä ja vastuullisuudesta, mukaan lukien ilmastoasiat. Yksi korkeakoulujen keskeisistä tavoitteista on kestävä kehityksen integroiminen osaksi kaikkien tieteenalojen koulutusta ja tutkimusta.

Ahdistuksen kääntämistä voimavaraksi voidaan tukea myös tarjoamalla riittävästi **tukea** ja mahdollisuuksia **tunteiden käsittelyyn**. Tukea voidaan tarjota keskustelu- ja vertaistuen muodossa erilaisiin opintokokonaisuuksiin sisällytettynä tai esimerkiksi opiskeluhyvinvoinnin palveluissa. Tukea voidaan tarjota myös yhdessä toimimisen muodossa ja tunnustamalla ympäristöahdistuksen oikeutus tunteena. Huomioitavaa on, että niillä ammattilaisilla, jotka tukevat opiskelijoita ympäristöahdistuksessa, olisi hyvä olla kattavaa tietoa ympäristön tilasta ja kestävästä kehityksestä.

Opintojen kautta avautuva mahdollisuus päästä vaikuttamaan **yhteiskunnallisiin rakenteisiin** osana ammattikorkeakouluorga-

nisaation ja työelämätoimijoiden yhteistoimintaa on keskeistä, ja se kehystää kaikkia yllä olevia teemoja ja toiminnan tasoja. Oma osallistuminen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen mahdollistaa vahvaa osallisuutta ja monipuolista toimijuutta. Opintojen tuottaman osaamisen turvin valmistuvat opiskelijat voivat edistää kestävästä kehitystä ja toisaalta torjua ilmastonmuutoksen kielteisiä vaikutuksia yhteiskunnassa edistäen samalla myös omaa hyvinvointiaan.

Kohti kestävästä kädenjälkeä

Ammattikorkeakoulujen keinoja tuottaa kestävästä kädenjälkeä tulee tarkastella laajasti, kriittisesti ja reflektiivisesti. Koulutuksen tulee tarjota henkilöstölle mahdollisuuksia ja opiskelijoille valmiuksia ymmärtää laajoja työelämää, yhteiskuntaa ja maailmaa koskevia kysymyksiä ja vastata globaaleihin ekologisiin ja yhteiskunnallisiin haasteisiin. Globaalisti vastuullisessa toiminnassa huomioidaan ympäristön lisäksi tulevien sukupolvien hyvinvointi. Tulevaisuuden työntekijöihin kohdistuu valtavat vaatimukset, paineet ja vastuu. Työssä ja opinnoissa jaksaminen ja psyykinen hyvinvointi nousevat keskeiseen rooliin myös kestävästä kehityksen turvaamisessa.

Arenen ohjelma on hyvä avaus ja tahdonilmaisuus nähdä ammattikorkeakoulujen yhteiskunnallinen tehtävä ja yhteiskuntavastuu laajasti. Tulevaisuuden työelämä tarvitsee osaavia, innovatiivisia ja resiliентtejä opiskelijoita, jotka tuottavat eettisesti kestävästä, vahvaa kädenjälkeä muuttuvissa työ- ja toimintaympäristöissä.

Ohjelmassa esitetään runsaasti konkreettisia toimenpiteitä, joihin ammattikorkeakouluissa on tartuttava. Ratkaisuna kädenjäljen kasvattamiseksi ohjelmassa tarjotaan **osaamista** (Arene 2020, 5). Innovatiivinen ja kestävä kädenjälki toteutuu vasta kun osaamista hyödynnetään toiminnassa. Tarvitsemme toimintaa ja toimijuutta,

jota ohjaa ekososiaalinen sivistys. Osaamisen lisäksi ammattikorkeakoulujen tulee tuottaa **kykyä ja halua asioiden muuttamiseen paremmaksi** (Heikkinen & Kukkonen 2019, 272). Näiden mahdollistamiseen tarvitaan hyvinvoivia opiskelijoita. Ahdistuksen lievittäminen sekä toimintakykyisyyden ja ajattelutaitojen tukeminen ovat tärkeitä paitsi opiskelijoiden hyvinvoinnille myös ihmisenä kasvun prosessille. Ympäristöahdistuksen suuntaaminen voimavaraksi tukee opiskelijoiden potentiaalia kestävän kädenjäljen tuottamisessa. Tämä kääntää katsetta toivon suuntaamana tulevaisuuden uusiin mahdollisuuksiin ja innovaatioihin hyödyttäen näin opiskelijoiden lisäksi ammattikorkeakouluja ja koko yhteiskuntaa – myös tulevia sukupolvia.

Lähteet

Arene. 2020. Kestävä, vastuullinen ja hiilineutraali ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulujen kestävän kehityksen ja vastuullisuuden ohjelma. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Luettu 7.1.2021. <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/Kest%C3%A4v%C3%A4%20vastuullinen%20ja%20hiilineutraali%20ammattikorkeakoulu.pdf?t=1606145574>

Heikkinen, H. & Kukkonen, H. 2019. Ammattikorkeakoulu toisin ajateltuna – osaaminen, sivistys ja tiedon intressit. *Aikuiskasvatus*, 39(4), 262–275. Luettu 7.1.2021. <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/88096>

Kunttu, K., Pesonen, T. & Saari, J. 2016. Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2016. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 48. Luettu 7.1.2021. https://1285112865.rsc.cdn77.org/app/uploads/2020/01/KOTT_2016-1.pdf

Ojala, M. 2016. Facing anxiety in climate change education: from therapeutic practice to hopeful transgressive learning. *Canadian Journal of Environmental Education* 21. Luettu 8.1.2021. <https://cjee.lakeheadu.ca/article/view/1393/857>

Pihkala, P. 2018. Johdatus Ympäristöahdistukseen – ympäristöongelmien psyykkiset vaikutukset. *Tieteessä tapahtuu* 6/2018, 31–38.

- Pihkala, P. 2019. Ilmastoahdistus ja sen kanssa eläminen. MIELI Suomen Mielenterveys ry. Luettu 8.1.2021. <https://mieli.fi/fi/raportit/ilmastoahdistus-ja-sen-kanssa-el%C3%A4minen>
- Rämö, S. 2020. 5 T:tä ja rakenteellinen työ – korkeakouluopiskelijoiden ajatuksia ympäristöahdistuksen lievittämisestä. Sosiaalialan koulutusohjelma. Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Luettu 7.1.2021. <https://www.theseus.fi/handle/10024/354144>
- Salonen, A. O. 2012. Ekososiaalinen sivistys – mitä se on? Luettu 7.1.2021. <https://artosalonen.com/ekososiaalinen-sivistys-mita-se-on/>
- Salonen A. O. & Bardy M. 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. Aikuiskasvatus 35(1), 1–15. Luettu 7.1.2021. https://www.researchgate.net/publication/280614131_Ekososiaalinen_sivistys_herattaa_luottamusta_tulevaisuuteen
- Sitra. 2019. Kohti osaamisen aikaa. 30 yhteiskunnallisen toimijan yhteinen tahtotila elinikäisestä oppimisesta. Sitran selvityksiä 146. Verkkojulkaisu. Helsinki: Erweko. Luettu 7.1.2021. <https://media.sitra.fi/2019/02/06165242/kohti-osaamisen-aikaa.pdf>
- TAMK. 2020. TAMK-strategia 2030. Tampereen ammattikorkeakoulu. Luettu 7.1.2021. <https://content-webapi.tuni.fi/proxy/public/2020-02/tamk-strategia-2030.pdf>
- Värri, V.-M. 2018. Kasvatus ekokriisin aikakaudella. Tampere: Vastapaino.
- Weintrobe, S. 2013. Engaging with Climate Change. Psychoanalytic and Interdisciplinary Perspectives. E-kirja. Routledge, Sussex.